

İSTANBUL'DA İŞTEN MEMNUNİYETSİZLİK

Seyfettin Gürsel¹, Gökhan Şahin Güneş², Mehmet Cem Şahin³

Yönetici Özeti

Bu araştırma notu İstanbul'da çalışanların işlerinden memnuniyetsizlik durumunu incelemektedir. Araştırmada 2021 Eylül ve 2022 Ekim aylarında İBB İSPER "İstanbul İşgücü Piyasası" raporu için gerçekleştirilen kapsamlı anketlerin verileri kullanılmıştır. 2021 yılındaki anket İPA tarafından çalışma yaşındaki 10.083 kişi, 2022 yılındaki anket ise Remind şirketi tarafından 5.000 kişi ile yapılmıştır.

Sonuçlar çalışanların yüzde 17,4'ünün işinden memnun olmadığını göstermektedir. Eğitim düzeyleri dikkat alındığında daha çok düşük eğitilmiş ve yüksek eğitilmiş kadınların işlerinden memnun olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Öte yandan yapılan işin kimi nitelikleri dikkate alındığında ağırlıklı olarak düşük gelirli olan, çırak/stajyerlerin, fiziksel iş yapanların ve kayıt dışı çalışanların işlerinden memnun olmadıkları görülmektedir.

Memnuniyetsizlik nedenleri arasında ücretlerin yetersizliği, çalışma saatlerinin uzunluğu ve işte terfi imkânlarının zorluğu öne çıkmaktadır. Kadınlar memnuniyetsizlik nedeni olarak daha çok aldıkları ücreti (yüzde 39,3), çalışma saatlerini (yüzde 27,4), terfi imkânlarının olanaksızlığını (yüzde 26,5) ve eğitimleriyle işleri arasındaki uyumsuzluğu (yüzde 17,1) belirtmektedirler. Erkekler ise ağırlıklı olarak ulaşım güçlüğünden (yüzde 15,2) ve ağır veya sağlıksız iş koşullarından (yüzde 12,3) memnun olmadıklarını beyan etmektedirler.

Anketler işinden memnun olmayanların önemli bir bölümünün (yüzde 30,9) iş aramadığını da ortaya koymaktadır. Bu gruba memnun olmamasına rağmen neden iş aramadığı sorulduğunda, grubun yüzde 59,8'i daha elverişli bir iş bulamayacağını belirtirken, yüzde 18,9'u almış oldukları düzeni bırakmak istemediklerini belirtmiştir.

Giriş

İşsizlik oranı yakından takip edilen bir göstergedir. Bu oranın düşüklüğü mevcut işgücünün tam kapasiteye yakın kullanıldığını gösterir. Yüksek işsizlik ise işgücünü önemli bir kısmının heba edildiğini, yoksulluğun arttığını ve toplumsal sorunların ağırlaştığını gösterir. Bu nedenle hükümetler için işsizlik oranını olabildiğince düşük tutmak öncelikli amaçtır.

İşsizliği düşük tutmak öncelikli bir amaç olsa da çalışanların işyerindeki mutluluğu da göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Nitekim çalışanlar işlerinden memnun olmadıklarında verimlilikleri azalacağından iktisadi üretim düşük olacak ve buna bağlı olarak ekonomik gelir kayıpları ortaya çıkacaktır. Bu sorunları önlemek için işinden memnun olmayanların oranını ve memnuniyetsizlik gerekçelerini belirlemek gerekir. İBB İSPER ve Betam iş birliği ile gerçekleştirilen İstanbul işgücü piyasası araştırmaları kapsamında Eylül 2021 ve Ekim 2022'de anketlerde çalışanlara işlerinden memnun olup olmadıkları, memnun olmadığını beyan edenlere de memnuniyetsizliğin nedenleri

¹ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, Betam, Direktör, seyfettin.gursel@eas.bau.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Şahin Güneş, Betam, Uzman Araştırmacı, gokhansahin.gunes@eas.bau.edu.tr

³ Mehmet Cem Şahin, Betam, Araştırma Görevlisi, mehmetcem.sahin@eas.bau.edu.tr

sorulmuştur⁴. Elde edilen bulgular “İstanbul İşgücü Piyasası: Güncel görünüm ve yapısal özellikler” başlıklı araştırma raporlarında paylaşılmış ve yorumlanmıştır. Bu araştırma notunda anket verileri daha ayrıntılı kullanılarak İstanbullu çalışanların işlerinden memnuniyetsizliği farklı boyutlarda ele alınmaktadır.

Araştırma notunda ilk olarak çalışanlar arasında işten memnuniyetsizliğin 2021 ve 2022 yıllarında önce toplamda ve cinsiyet ayrımında ne ölçüde yaygın olduğu, ardından da bu yaygınlık eğitim, işteki durum, gelir, çalışma şekli ve kayıtlılık ayrımlarında incelenmektedir. İkinci olarak işinden memnun olmadığını beyan edenlerin memnuniyetsizlik nedenleri ile işinden memnun olmadığı halde iş aramayanların nedenleri orta konmakta ve tartışılmaktadır.

Yaklaşık her beş çalışandan biri işinden memnun değil

Tablo 1 2021 ve 2022 yıllarında İstanbul’da işten memnuniyetsizlik oranının toplamda ve kadın-erkek ayrımında sonuçlarını göstermektedir. Her iki ankette de çalışanların toplamda beşte birine yakın kısmı (yüzde 17,8 ve yüzde 17,4) işinden memnun olmadığını beyan etmişlerdir. Memnuniyetsizlik erkeklerde kadınlara kıyasla daha yüksektir: 2021’de yüzde 19,1’e 14,5, 2022’de yüzde 17,8’e 16,5.

2022 anketinde İstanbul’da çalışan yaklaşık her altı kişiden birinin işinden memnun olmadığı görülmektedir. İşinden memnun olmayan çalışanların oranı toplamda yüzde 17,4 olarak, kadınlarda yüzde 16,5; erkeklerde ise yüzde 17,8’dir. Dikkat çeken bir diğer bulgu 2021’den 2022’ye erkek çalışanlarda işten memnuniyetsizlik az da olsa azalırken kadınlarda nispeten bilgin ölçüde artmış olmasıdır.

Tablo 1: Cinsiyet ayrımında işten memnuniyetsizlik (%)

	2022			2021		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Memnun değilim	17,8	16,5	17,4	19,1	14,5	17,8

Kaynak: 2021 IPA, 2022 Remind Araştırma, Betam hesaplamaları

Eğitim düzeyleri itibariyle memnuniyetsizliğin en yaygın olduğu kesim lise altı

Tablo 2’de işten memnuniyetsizlik oranları eğitim düzeyleri itibariyle cinsiyet ayrımında yer almaktadır. İşten memnuniyetsizliğin en yaygın olduğu kesim lise altı düzeyidir. Bu kesimde memnuniyetsizlik her iki ankette de erkeklerde kadınlara kıyasla belirgin ölçüde daha yüksektir: 2021’de yüzde 24,1 2022’de yüzde 20,6. Kadınlarda bu oran sırasıyla yüzde 17,6 ve 16,6’dır. Düşük eğitimli kesimde erkeklerin kadınlara kıyasla daha ağır işlerde çalışıyor olmaları bu farkı kısmen açıklayabilir.

Tablo 2: Eğitim ayrımında işten memnuniyetsizlik (%)

	Cinsiyet	2022				2021			
		Lise altı	Lise	Lise Üstü	Toplam	Lise altı	Lise	Lise üstü	Toplam
Memnun değilim	Erkek	20,6	13,7	17,5	17,8	24,1	18,3	12,3	19,1
Memnun değilim	Kadın	16,6	14,0	17,2	16,5	17,6	12,8	13,2	14,5

Kaynak: 2021 IPA, 2022 Remind Araştırma, Betam hesaplamaları

⁴ <https://betam.bahcesehir.edu.tr/2022/03/istanbul-igucu-piyasasi-yapisal-ozellikler-ve-sorunlar/>
<https://betam.bahcesehir.edu.tr/2023/02/istanbul-igucu-piyasasi-2022/>

Lise üstü eğitim düzeyinde işten memnuniyetsizlikte bir yıl içinde büyük bir artışın gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir. Bu kesimde memnuniyetsizlik oranı erkeklerde yüzde 12,3'ten 17,5'e, kadınlarda yüzde 13,2'den 17,2'ye yükselmiştir. Yüksek eğitilmiş kesimde işten memnuniyetsizliğin belirgin ölçüde artması, 2022'de ani ve sert bir yükseliş sergileyen enflasyonun yüksek ücretleri erozyona uğratmasından kaynaklanıyor olabilir. Artışın kalıcı olup olmadığını anlamak için bu yıl yapılacak anket çalışmasının sonuçlarını beklemek gerekiyor. Eğitilmiş kesimde yüksek memnuniyetsizliğin devam ettiğinin ortaya çıkması durumunda konunun, özellikle nedenler bakımından, daha derinlemesine incelenmesinin gerektiğini şimdiden belirtmek isteriz.

Buna karşılık işten memnuniyetsizlik lise düzeyinde 2022'de erkek çalışan kesiminde önemli ölçüde gerileyerek yüzde 18,3'ten 13,7'ye düşmüştür. Kadınlarda ise sınırlı bir artışla yüzde 13,2'den 14,0'e yükselmiştir. Kadınlarda işten memnuniyetsizliğin her iki ankette de az yaygın olduğu kesim lise düzeyindedir. Bu sonuç kalıcı bir özelliğe işaret ediyor olabilir. Bu gözlem 2023'te teyit edildiği takdirde nedenleri araştırılmaya değer olacaktır.

İşten memnuniyetsizliğin yaygın olduğu diğer kesimler

Tablo 3'te işteki durum, kazanç, çalışma şekli ve kayıtlılık ayrımlarında işten memnuniyetsizlik oranları yer almaktadır. İşteki durum itibarıyla çırak/stajyer kesiminde işten memnuniyetsizlik her iki ankette de oldukça yüksek çıkmıştır: Yüzde 25 ve 32,4. İkinci sırada ücretliler bulunmaktadır: Yüzde 18 ve 18,7. Kendi hesabına çalışanlarda 2021'de yüzde 18,1 olan memnuniyetsizlik oranının 2022'de yüzde 10,5'e gerilediği görülmektedir. Keza işveren kesiminde de memnuniyetsizlik oranında yüzde 14,3'ten 5,3'e sert bir düşüş gerçekleşmiştir. 2021'de her iki kesimde de nispeten yüksek olan oran, pandeminin neden olduğu olumsuzlukların hafızalarda hala etkili olduğu, 2022'de ise işlerin normale döndüğü şeklinde yorumlanabilir. 2023 anketi bu iki kesimde memnuniyetsizliğin boyutuna ilişkin daha güvenilir bilgi verecektir.

Tablo 3: İşteki durum, gelir, çalışma şekli ve kayıtlılık ayrımında memnuniyetsizlik (%)

	2022	2021
İşteki durum		
Ücretli	18,7	18,0
Kendi hesabına	10,5	18,1
İşveren	5,3	14,3
Çırak/stajyer	32,4	25,0
Kazanç aralığı		
6.000 TL'nin altı	24,1	
6.000-10.000 arası	16,4	
10.000-18.000 arası	8,1	
18.000 TL'nin üzeri	5,8	
Çalışma şekli		
Fiziksel	20,5	21,2
Masa başı	13,9	9,7
SGK'ya kayıtlılık		
Kayıtlı	15,6	16,2
Kayıt dışı	30,0	26,2

Kaynak: 2021 IPA, 2022 Remind Araştırma, Betam hesaplamaları

2022 anketinde istihdamdakiler kazançları da sorulmuştur. Bekleneceği üzere gelir arttıkça memnuniyetsizliğin azaldığı gözlemlenmektedir. Memnuniyetsizlik oranı 6.000 TL'nin altında geliri olanlarda yüzde 24,1, 6.000 TL-10.000 TL arasında kazananlarda yüzde 16,4, 10.000 TL-18.000 TL arasında kazananlarda yüzde 8,1, 18.000 TL'nin üzerinde geliri olan grupta ise yüzde 5,8'dir.

Çalışma şekillerine göre fiziksel iş yapanlarda memnuniyetsizlik oranı her iki ankette de oldukça yüksektir: Yüzde 21,2 ve 20,5. Masa başı çalışanlarda ise bu oran 2021'de yüzde 9,7 2022'de yüzde 13,9 olarak ölçülmüştür. Beyaz yakalılara kıyasla mavi yakalılarda işinden memnuniyetsizliğin daha yaygın olması şaşırtıcı değildir. Keza SGK'ya kayıtlı olmayanlarda memnuniyetsizlik oranının kayıtlılara kıyasla yaklaşık iki kat olması da şaşırtıcı değildir.

İşten memnuniyetsizliğin başlıca nedenleri ve cinsiyete göre farklılıklar

İşten memnuniyetsizliğin farklı boyutlarda ne ölçüde yaygın olduğunun ölçülmesi kadar işten memnuniyetsizliğin nedenlerinin belirlenmesi bu soruna çözümler üretebilmek için önemlidir. Bu amaçla işinden memnun olmadığını beyan edenlere çeşitli neden seçenekleri sunulmuştur. Tablo 4'te seçeneklerin işaretlenme yüzdeleri toplamda ve cinsiyet ayrımında gösterilmektedir. Tabloda sadece 2022 anketinin sonuçlarına yer verilmesinin nedeni 2021 anketinde "İşte terfi/yükselmek olanaksız" seçeneğinin yer almamasıdır. Bu nedenle 2021'deki seçeneklerin işaretlenme sıklığı 2022'ye kıyasla yanlış bir şekilde farklılaştığından sadece 2022 sonuçları dikkate alınmıştır. Nitekim "İşte terfi/yükselmek olanaksız" seçeneği, özellikle kadınlarda, yüksek bir sıklıkla işaretlenmiştir.

Tablo 4: Memnuniyetsizlik nedenleri (%)⁵

	2022		
	Toplam	Erkek	Kadın
Gelirim ile geçinemiyorum	35,6	34,2	39,3
Çalışma saatlerimden memnun değilim	24,4	23,2	27,4
İşte terfi/yükselmek olanaksız	21,5	19,7	26,5
Ulaşım çok zaman alıyor	13,6	15,2	9,4
İş, eğitimini aldığım mesleğe uygun değil	11,7	9,7	17,1
Ağır iş yapıyorum, sağlığıma zarar veriyorum	11,2	12,3	8,5
Kötü/uygunsuz davranışlara muhatap oluyorum	11,2	10,6	12,8

Kaynak: 2022 Remind Araştırma, Betam hesaplamaları

İşten memnuniyetsizliğin başlıca nedeni ücret/kazanç yetersizliğidir. Memnuniyetsizliğin nedenlerinden "gelirim ile geçinemiyorum" yüzde 35,6 ile birinci sıradadır. Çalışma saatleri işten memnuniyetsizliğin ikinci büyük nedenidir. Memnuniyetsizlerin yüzde 24,4'ü çalışma saatlerinden şikayetçidir. İşten memnuniyetsizliğin üçüncü sıradaki nedeni ise işte terfi/yükselme olanaklarının olmamasıdır. Memnuniyetsizlik sebebi olarak bunu belirtenlerin payı yüzde 21,5'tir. Bunların yanında ulaşım (yüzde 13,6), yapılan işle alınan eğitim arasındaki uyumsuzluk (yüzde 11,7), işin ağırlığı ve sağlık üzerindeki olumsuz etkileri (yüzde 11,2) ve kötü/uygunsuz davranışlara maruz kalmak (yüzde 11,2) işten memnuniyetsizliğin diğer nedenleridir.

İşten memnuniyetsizliğin nedenlerinin öneminin kadın ve erkeklerde farklılaşabildiği dikkat çekmektedir. Kadınlarda gelir yetersizliği (yüzde 39,3) ve çalışma saatleri (yüzde 27,4) gibi nedenler

⁵ Tabloda payı satırda belirtilen nedenler oluştururken, paydayı işten memnuniyetsiz olanlar oluşturmaktadır. Ankette katılımcılara birden çok memnuniyetsizlik nedeni belirtme olanağına sahiptir. Bundan ötürü sütun toplamları 100'ü aşmaktadır.

erkeklerle kıyasla (sırasıyla yüzde 34,2 ve yüzde 23,2) biraz daha yaygındır. Ama özellikle terfi olanaksızlığı ve alınan eğitimle iş arasındaki uyumsuzlukta kadınlar ile erkekler arasında büyük bir fark söz konusudur: Terfi olanaksızlığı kadınlar tarafından yüzde 26,5 oranında işaretlenirken erkeklerde bu nedenin işaretlenme oranı yüzde 19,7'dir. Alınan eğitim ile yapılan iş arasındaki uyumsuzluğun işaretlenme oranı ise kadınlarda yüzde 17,1 iken erkeklerde yüzde 9,7'den ibarettir. Bu bulgular çalışan kadınların iş yaşamlarında olumsuz bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını bir kez daha teyit etmektedir.

Öte yandan, erkeklerde işten memnuniyetsizlik nedenleri arasında ulaşımın çok zaman alması (yüzde 15,2) ve ağır veya sağlıksız iş koşulları (yüzde 12,3) kadınlara kıyasla (sırasıyla yüzde 9,4 ve yüzde 8,5) daha yaygındır. İşe ulaşımın kadınlarda daha düşük bir oranda memnuniyetsizlik nedeni olması, istihdamdaki kadınların iş seçerken evlerine yakın olanları tercih etmelerinin sonucu olabilir.

İşinden memnun olmayanların yaklaşık üçte biri iş aramıyor

Ankette işinden memnun olmayanlara iş arayıp aramadıkları da sorulmuştur. Tablo 5 bu soruya verilen yanıtlar hakkında bilgi vermektedir. Burada işinden memnun olmayanların yüzde 69,1'inin iş aradığı, geriye kalan yüzde 30,9'luk kesimin ise iş aramadığı görülmektedir. Sonuçlar bu oranın cinsiyet düzeyinde belirgin bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. İşinden memnun olmayan kadınların yüzde 65,8'i, erkeklerin ise yüzde 70,3'ü iş aradıklarını belirtmiştir. Öte yandan, işinden memnun olmadığı halde iş aramadığını belirtenlerin payı kadınlarda yüzde 34,2, erkeklerde ise yüzde 29,7'dir.

Tablo 5: İşinden memnun olmayanların iş arama durumu (%)

	2022	
	İş arıyorum	İş aramıyorum
Erkek	70,3	29,7
Kadın	65,8	34,2
Toplam	69,1	30,9

Kaynak: 2021 IPA, 2022 Remind Araştırma, Betam hesaplamaları

Yukarıdaki tablo işinden memnun olmayan yaklaşık üç kişiden birinin iş aramadığını ortaya koymaktadır. Bu büyük kesimin neden farklı bir iş alternatifini değerlendirmedini sorgulamak nasıl daha hareketli bir işgücü piyasası oluşturulabileceğine dair bilgi vermesi açısından önemlidir. Tablo 6 ankete katılanların iş aramama nedenleriyle ilgili cevapları özetlemektedir.

Tablo 6: İş aramama nedenleri (%)

	2022		
	Erkek	Kadın	Toplam
Daha elverişli bir iş bulamam	59,8	60,0	59,8
Alışmış olduğum iş düzenimi bırakmaktan çekiniyorum	18,5	20,0	18,9
Birikmiş kıdem tazminatımı yakmak istemiyorum	13,0	7,5	11,4
İşyerim evime yakın / daha yakın bir iş bulabileceğimi düşünmüyorum	8,7	12,5	9,8
Toplam	100	100	100

Kaynak: 2021 IPA, 2022 Remind Araştırma, Betam hesaplamaları

İşinden memnun olmayıp iş aramayanların uzak ara en önemli nedenleri (yüzde 59,8) daha elverişli bir iş bulamayacaklarını düşünmeleridir. Alışmış olduğu düzeni bırakmaktan çekinmek (yüzde 18,9),

birikmiş kıdem tazminatını yakmak istememek (yüzde 11,4) ve ulaşım ile ilgili düşünceler (yüzde 9,8) işinden memnun olmayanları iş aramaktan uzaklaştıran diğer gerekçelerdir.

Sonuçlara göre işinden memnun olmayan kadınların ve erkeklerin iş aramama gerekçeleri de farklılık gösterebilmektedir. Kadınlar ve erkekler neredeyse aynı oranda daha elverişli bir bulamayacağı veya alışmış oldukları düzeni bırakmaktan çekindikleri için iş aramadıklarını belirtmişlerdir. Ancak, erkekler birikmiş kıdem tazminatı, kadınların ise evin işe yakınlığı nedeniyle iş aramamaktadır.